

this business area.

It is proven that increased requirements for customer safety, the need for detailed information about the characteristics of tourism products, as well as the use of natural resources impose special requirements on active and recreational tourism.

Practical recommendations have been developed for the implementation and improvement of ethical standards in the activities of enterprises specializing in active and recreational tourism.

Keywords: business etiquette, active tourism, recreational tourism, professional ethics, tourism business, communicative competence, intercultural communication, ethical standards implementation.

DOI: <https://doi.org/10.31392/NZ-udu-163.2025.12>

УДК 355.014:[17.023.6+17.03]

Остапчук Т. С., Гібало О. В., Акрамов М.

ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНИХ ТА ЕТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ У БІЙЦІВ ССО

Сили спеціальних операцій Збройних Сил України є не просто елітним військовим формуванням, а структурою, що втілює сучасну філософію ведення війни: асиметричну, високотехнологічну, морально вмотивовану. Основу боєздатності таких підрозділів становить не лише фізична витривалість чи технічна досконалість, а й високий рівень моральної свідомості. Саме тому підготовка особового складу ССО передбачає системну роботу над формуванням морально-етичних орієнтирів, що узгоджується з положеннями військової етики.

У статті висвітлено проблему формування морально-етичних цінностей у військовослужбовців Сил спеціальних операцій Збройних Сил України як ключового чинника їхньої професійної підготовки та бойової ефективності. Автори акцентують увагу на тому, що успішне виконання завдань спеціального призначення неможливе без високого рівня моральної зрілості, волевої стійкості, відповідальності, самодисципліни та здатності до самопожертви. У публікації подано системний аналіз моральних якостей, які необхідно цілеспрямовано виховувати у майбутніх спецпризначенцях, зокрема: честь, чесність, братерство, патріотизм, відповідальність і моральна витримка.

Стаття описує багаторівневу модель формування етичних орієнтирів, яка реалізується протягом кількох етапів підготовки бійців ССО – від початкового курсу до участі в бойових тренуваннях, максимально наближених до реальних умов війни. Особлива увага приділяється психологічним, педагогічним і нормативно-правовим аспектам процесу підготовки, а також ролі командирів, капеланів та офіцерів психологічної підтримки персоналу у цьому процесі. Розкрито значення морального вибору у кризових ситуаціях і наголошено на необхідності поєднання військової майстерності з етичними принципами поведінки. Матеріал ґрунтується на національному та міжнародному досвіді формування військової етики у структурах спеціального призначення.

Ключові слова: ССО, моральні цінності, етична підготовка, самодисципліна, честь, самопожертва, психологічна стійкість, військове лідерство, підготовка.

*«ССО» – це тінь у вирішальний момент,
від якої залежить світло перемоги.*

Сили спеціальних операцій (ССО) Збройних Сил України є не просто елітним військовим формуванням, а структурою, що втілює сучасну філософію ведення війни: асиметричну, високотехнологічну, морально вмотивовану [1, с. 26]. Основу боєздатності таких підрозділів становить не лише фізична витривалість чи технічна досконалість, а й високий рівень моральної свідомості. Саме тому підготовка особового складу ССО передбачає системну роботу над формуванням морально-етичних орієнтирів, що узгоджується з положеннями військової етики, викладеними у посібнику Марченка [4, с. 45], які визначають межі допустимого, закріплюють внутрішні механізми саморегуляції та забезпечують збереження людської гідності навіть у критичних ситуаціях.

ССО діє на передньому краї сучасної війни, де межа між бойовим завданням і моральною дилемою часто стирається. Здатність зберігати самовладання, не зламатися морально під тиском жорстокості, побаченого насильства, смерті побратимів – одна з ключових компетенцій, яка не виникає випадково, а формується цілеспрямовано.

Тренування містять елементи психологічного стресу, симуляції кризових ситуацій з моральним вибором, роботу з капеланами, офіцерами психологічної підтримки персоналу, що відповідає сучасним стандартам психологічної підготовки військовослужбовців [2, с. 114; 5, с. 59]. Підхід тут не формальний, а глибоко особистісний – з урахуванням світогляду, віри, сімейного бекґраунду кожного військовослужбовця.

Незважаючи на специфіку діяльності (знищення противника, нейтралізація загроз), у бійця ССО з початку прищеплюється установка: *життя людини – це вища цінність*, і будь-які дії, пов'язані з його позбавленням, мають бути обґрунтовані не лише юридично, а й морально.

Бійці спеціального призначення – це елітні військовослужбовці, які проходять найжорсткішу підготовку та виконують складні, небезпечні завдання. Вони володіють унікальною сукупністю навичок, психологічною стійкістю та високими моральними принципами.

Сучасні умови ведення бойових дій, особливо в умовах гібридної війни, вимагають від військовослужбовців не лише високого рівня фізичної підготовки та технічної майстерності, а й глибокої моральної стійкості, здатності діяти у відповідності до етичних норм навіть у найскладніших обставинах. Особливо це стосується бійців Сил спеціальних операцій (ССО) – елітних підрозділів Збройних Сил України, на яких покладаються найвідповідальніші, високоризиковані та нестандартні завдання. Однак у науковій та освітній літературі недостатньо уваги приділяється саме педагогічним і психологічним механізмам формування морального стрижня спецпризначенця.

Проблема полягає у відсутності системного підходу до виховання моральних та етичних цінностей, які мають бути невід'ємною частиною військової підготовки. Адже здатність приймати виважені рішення у морально

неоднозначних ситуаціях, діяти відповідально перед командою, суспільством і власною совістю – це не вроджена якість, а результат цілеспрямованого виховання. Формування честі, братерства, самодисципліни, самопожертви, відповідальності – критично важливе завдання, яке потребує глибокого осмислення, чіткого педагогічного інструментарію та впровадження відповідних програм підготовки у ВВНЗ сектору безпеки і оборони.

У цьому контексті актуальним постає дослідження механізмів морально-етичного виховання бійців ССО, з урахуванням національного досвіду, міжнародних практик і специфіки бойового середовища, в якому вони діють.

У контексті дослідження формування моральних та етичних цінностей у військовослужбовців ССО доцільно звернути увагу на закордонний досвід, зокрема – на емпіричні дослідження в межах підготовки австралійських спеціальних підрозділів (Australian Special Forces, ASF). Одним із таких прикладів є вивчення ефективності програм розвитку емоційного інтелекту (EI), яке було спрямоване на підвищення психофізіологічної стійкості бійців до бойового стресу.

Згідно з даними дослідження, військовослужбовці, які пройшли інтенсивну EI-підготовку, показали значно нижчий рівень кортизолу – гормону стресу – під час симуляцій стресових ситуацій порівняно з контрольною групою. Окрім того, вони продемонстрували вищу здатність до саморегуляції, покращення когнітивних функцій, зниження імпульсивності й зростання ефективності прийняття рішень у кризових умовах. Це дослідження доводить, що розвиток емоційної зрілості та моральної саморефлексії має безпосередній вплив на бойову ефективність і стійкість до навантажень, що цілком узгоджується з завданнями морально-етичної підготовки у підрозділах ССО.

Метою статті є теоретичне обґрунтування та практичне висвітлення процесу формування моральних та етичних цінностей у військовослужбовців Сил спеціальних операцій Збройних Сил України як ключової складової їхньої професійної підготовки. У роботі розкривається значення моральної зрілості, волевої стійкості, самодисципліни, патріотизму та готовності до самопожертви як необхідних якостей бійця спецпідрозділу. Також досліджені етапи, механізми й умови цілеспрямованого виховання цих цінностей у системі військової освіти й бойового вишколу.

Спецпризначенці ніколи не роблять необдуманих рішень – кожен крок вивірений до дрібниць.

Сучасне бойове середовище характеризується високим ступенем динамічності, непередбачуваності та гібридності загроз. У таких умовах звичайні підрозділи Збройних Сил не завжди можуть оперативно та ефективно реагувати на виклики, які виходять за межі традиційного ведення бойових дій. Саме для вирішення подібних завдань призначені підрозділи спеціального призначення, а центральною фігурою в них виступає боєць-спецпризначенець – високопрофесійно підготовлений військовослужбовець, здатний діяти автономно, професійно, рішуче й з урахуванням найвищих стандартів військової ефективності.

Основні типи місій [6, с. 47], характерні для бійця спеціального призначення, передбачають:

Контртерористичні операції є одним із ключових напрямків застосування сил спеціального призначення, оскільки саме підрозділи ССО здатні ефективно протидіяти загрозам як внутрішнього, так і зовнішнього характеру. Сучасна реальність потребує високого рівня готовності до нейтралізації терористичних груп, діяльність яких може завдати значної шкоди як державі, так і мирному населенню. Серед основних завдань, які покладаються на спецпризначенців, відповідно до чинних нормативно-правових актів, викладених у Збірнику документів щодо діяльності ССО [3, с. 18], є виявлення, блокування та нейтралізація терористичних осередків. Особливою складністю відзначаються завдання зі звільнення заручників, які можуть утримуватися як у щільно забудованих міських районах, так і у віддалених чи важкодоступних локаціях, де діяти необхідно максимально професійно, швидко та злагоджено. Крім того, до обов'язків бійців входить ліквідація або затримання осіб, які становлять безпосередню загрозу терористичного характеру, причому такі дії вимагають не лише високого рівня підготовки, а й чіткого дотримання міжнародних та національних правових норм. Не менш важливою складовою контртерористичних заходів є захист стратегічно важливих об'єктів, таких як гідроелектростанції, атомні електростанції, штаби управління, дипломатичні місії та інші об'єкти, від функціонування яких залежить безпека держави та її громадян. Усі зазначені завдання виконуються із застосуванням принципів максимальної точності, блискавичної швидкості та обов'язкового мінімізації ризиків для мирного населення, що є пріоритетом у діяльності сил спеціального призначення під час боротьби з терористичними загрозами.

Розвідувальні місії є одним із ключових напрямків діяльності сил спеціального призначення, оскільки саме ці підрозділи здатні отримувати критично важливу інформацію про сили, засоби та наміри противника, діючи у складних, часто ворожих умовах. Бійці спецпідрозділів виконують завдання розвідки як самостійно, так і у складі спеціальних груп, де злагоджена командна взаємодія та чіткий розподіл обов'язків мають вирішальне значення. Основною метою таких операцій є збір тактичної та оперативної інформації, яка включає дані про чисельність, озброєння, дислокацію та активність противника. Важливим аспектом є проникнення у тил ворога, що дозволяє визначати місцезнаходження командних пунктів, техніки, складів боєприпасів та іншої критично важливої інфраструктури. Крім того, розвідувальні місії спрямовані на ідентифікацію цілей для високоточного вогневого ураження, зокрема для коригування артилерійських або ракетних ударів, що підвищує ефективність вогневих засобів Збройних Сил. Окремий вид завдань передбачає встановлення прихованих спостережних постів, призначених для тривалого моніторингу ворожої території, пересування техніки, особового складу або об'єктів, що становлять інтерес. Ефективне виконання таких операцій потребує від бійців досконалого володіння навичками маскуванню,

безшумного та скритого пересування, організації документування отриманої інформації та підтримки надійного зв'язку, навіть за умов глибокої ізоляції від основних сил.

Одним із важливих напрямків діяльності сил спеціального призначення є *забезпечення безпеки осіб*, які займають ключові військово-політичні посади, особливо у складних та небезпечних умовах. Бійці спецпідрозділів залучаються до виконання завдань із тактичного супроводу та охорони керівництва держави або командного складу Збройних Сил у ситуаціях підвищеного ризику. Така діяльність вимагає від військовослужбовців високого рівня професійної підготовки, оперативності та чіткої взаємодії. Серед основних функціональних обов'язків спецпризначенців у цьому напрямку – ретельна оцінка загроз, яка передбачає постійний моніторинг оперативної обстановки, аналіз можливих маршрутів пересування противника та виявлення потенційних небезпек. Крім того, бійці безпосередньо відповідають за фізичну безпеку військово-політичного керівництва, забезпечуючи надійний захист на кожному етапі пересування чи перебування посадових осіб у зонах підвищеної небезпеки. Особливо важливою складовою цих завдань є готовність до миттєвого реагування у разі нападу, організації ефективної евакуації та забезпечення безпечного виходу охоронюваних осіб із зони загрози. Подібні операції мають критичне значення в умовах активних бойових дій, на тимчасово окупованих територіях, де ситуація може змінюватися щохвилини, а також під час міжнародних візитів, що супроводжуються високими політичними ризиками. Виконання цих завдань потребує не лише технічної майстерності, а й виняткової психологічної стійкості, адже будь-яка помилка може мати непередбачувані наслідки для безпеки держави.

Спеціальні рятувальні операції є одними з найскладніших і найризикованіших завдань, які виконують підрозділи сил спеціального призначення. Метою таких операцій є порятунок людей, що опинилися у критичних ситуаціях, коли звичайні методи евакуації чи допомоги є неможливими або недостатньо ефективними. Ці завдання часто проводяться безпосередньо у зоні активних бойових дій, у глибокому тилу противника чи в умовах, де існує безпосередня загроза життю. Основними проявами таких місій є евакуація поранених бійців із районів, де триває вогневий контакт, що потребує максимальної точності, швидкості та злагодженості дій, оскільки затримка може коштувати життя постраждалим. Крім того, до переліку завдань належить виведення груп, які опинилися в оточенні противника, що вимагає не лише бойової майстерності, а й уміння діяти приховано та максимально ефективно в умовах інформаційної та фізичної ізоляції. Не менш складними є операції зі звільнення заручників або захоплених у полон військовослужбовців, де кожна секунда може бути вирішальною, а помилки можуть призвести до загибелі людей. Окрему категорію рятувальних місій становить пошук і порятунок екіпажів збитих літаків або пошкоджених бойових машин, які можуть перебувати на території, підконтрольній противнику. У таких випадках необхідно діяти злагоджено, використовуючи елементи маскування,

тактичного планування та раптовості. Ефективність рятувальних операцій значною мірою залежить від високої психологічної стійкості бійців, здатності працювати під тиском, швидко орієнтуватися в мінливій обстановці, а також від досконалого володіння навичками ведення бою у вузьких, обмежених просторах, де можливості для маневру мінімальні. Саме тому такі завдання покладаються на найбільш підготовлених та морально стійких військовослужбовців сил спеціального призначення.

Диверсійні операції є одним із найефективніших і водночас непередбачуваних напрямків діяльності сил спеціального призначення, завдяки якому можливо завдати значних втрат інфраструктурі та бойовому потенціалу противника без необхідності вступу у відкрите протистояння. Сутність таких операцій полягає у несподіваності, асиметричності та високій мобільності дій, що дає змогу зруйнувати плани ворога та дестабілізувати його бойові можливості. Серед основних завдань диверсійних груп є підриз важливих логістичних об'єктів, ліній зв'язку, систем протиповітряної оборони, а також центрів управління безпілотними літальними апаратами, що суттєво знижує ефективність військової координації противника. Значну роль у таких операціях відіграють заходи зі створення хибних цілей і дезінформації, які вводять ворога в оману, змушують його витратити ресурси на боротьбу з неіснуючими загрозами та відволікають увагу від реальних намірів Збройних Сил. Окремий напрямок диверсійної діяльності – знищення техніки та польових складів із боєприпасами у глибокому тилу противника, що дає можливість суттєво знизити його бойову готовність та здатність до тривалого опору. Не менш важливою складовою таких дій є провокація паніки та психологічного тиску на сили противника, адже в умовах інформаційної та психологічної невизначеності моральний стан ворога швидко погіршується, що знижує його ефективність та боєздатність. Диверсійні операції набувають особливої ваги в умовах сучасної гібридної війни, де ключову роль відіграє не лише фізичне знищення ресурсів, а й інформаційно-психологічна перевага над супротивником.

Повітряні та морські спеціальні операції є складовою частиною багатoproфільної діяльності сил спеціального призначення та охоплюють широкий спектр завдань, пов'язаних із діями в умовах підвищеної складності на воді, під водою та у повітряному просторі. Проведення таких операцій потребує від бійців виняткової фізичної підготовки, технічної майстерності та вміння діяти у тісній координації з іншими компонентами Збройних Сил України, зокрема морськими та повітряними підрозділами. До найпоширеніших форм виконання подібних завдань належить десантування у тил противника із застосуванням парашутних систем, що дозволяє забезпечити приховане проникнення на ворожу територію з метою розвідки, диверсій або підготовки плацдарму для основних сил. Окрему категорію складає висадка з гелікоптерів на обмежених або важкодоступних ділянках місцевості, де наземний підхід є неможливим або занадто ризикованим. Морський напрямок передбачає виконання підводних проникнень для знищення стратегічно важливих об'єктів

супротивника, ведення розвідки прибережної зони, встановлення мін або закладки інших вибухових пристроїв. Також до завдань входить евакуація груп з морських платформ, суден або інших плавзасобів, що може бути критично важливим під час бойових дій або в умовах надзвичайних ситуацій. Усі подібні операції потребують не лише спеціального оснащення, а й високого рівня фізичної витривалості, психологічної стійкості та бездоганного знання тактики дій у морському та повітряному середовищі. Ефективність виконання таких місій безпосередньо залежить від чіткої взаємодії з відповідними підрозділами ЗСУ, а також від здатності діяти швидко, приховано та рішуче навіть за найскладніших умов.

Дії сил спеціального призначення у форматі *партизанської війни* та операції на тимчасово окупованих територіях є надзвичайно важливою складовою сучасної гібридної війни. У подібних умовах, де офіційна військова присутність Збройних Сил України є обмеженою або взагалі неможливою, саме підготовлені бійці спецпідрозділів здатні ефективно діяти автономно, використовуючи навички прихованості, самостійності та нестандартного тактичного мислення. Однією з ключових функцій таких військовослужбовців є організація осередків Руху Опору, що забезпечує створення мережі підпілля, здатної чинити систематичний опір окупаційним силам. Бійці беруть участь у веденні бойових дій проти регулярних військ противника, діючи малими мобільними групами або окремо, що дозволяє завдавати точкових ударів, уникати прямого зіткнення та зберігати бойову ефективність навіть за складних умов. Одночасно із цим спецпризначенці виконують завдання зі збору розвідданих, які мають критичне значення для планування подальших військових операцій. Вони також координують дії підпільних структур, забезпечуючи злагодженість і ефективність їхньої роботи. Важливою частиною діяльності є здійснення актів саботажу та проведення атак на тиллові частини противника, що дозволяє деморалізувати ворога, ускладнити його логістику та порушити системи управління. Усі ці дії потребують високого рівня самостійності, витривалості, психологічної стійкості та абсолютного розуміння особливої відповідальності за життя цивільного населення у зоні окупації.

Головна ціль такого військовослужбовця – забезпечити успішне виконання операції, мінімізуючи ризики для цивільного населення та свого підрозділу.

Характер ССО – це сталь у волі, тиша в рішучості й тінь, що крокує попереду перемоги.

Необхідні риси характеру бійця спеціального призначення. Участь у спеціальних операціях вимагає від військовослужбовця спецпризначення не лише високого рівня професійної підготовки, але й наявності комплексу специфічних психологічних якостей, які визначають його ефективність, надійність та стійкість у надзвичайно складних умовах бойової діяльності. Боець Спеціального призначення – це не просто солдат із високою фізичною витривалістю, а особистість із винятковою внутрішньою структурою, загартованою волею та стійкою мотивацією до перемоги. Виділяють такі ключові риси характеру:

Вольова стійкість (вольова регуляція поведінки) – це здатність діяти цілеспрямовано навіть у стресових або критичних умовах. Вольова стійкість дає змогу приймати рішення під тиском, долати страх, біль, втому, а також підтримувати високий рівень самодисципліни.

Психоемоційна стабільність – спроможність зберігати контроль над емоціями в умовах ризику для життя та здоров'я, зокрема невизначеності, є обов'язковою. Бійці спецпідрозділів мають демонструвати врівноваженість, уникати імпульсивних реакцій і водночас зберігати емоційну чутливість до змін у бойовій ситуації та в команді.

Високий рівень відповідальності – спецпризначенець несе відповідальність не тільки за власне життя, але й за безпеку групи, виконання завдання та дотримання норм військової етики. Це передбачає здатність мислити як кажуть на 360*, брати ініціативу та оцінювати наслідки власних дій.

Рішучість і готовність до ризику – прийняття швидких та ефективних рішень у ситуаціях, що змінюються щосекунди, вимагає рішучості. Спецпризначенець має бути готовим до зваженого ризику, усвідомлюючи можливі втрати, але не паралізуючи дій.

Самостійність та ініціативність – операції спеціального призначення часто проводяться в ізоляції, з мінімальним зв'язком із командуванням. Тому боєць повинен бути спроможним діяти автономно, самостійно оцінювати обстановку та приймати рішення.

Колективізм і взаємодія в команді – попри високий рівень автономності, кожен боєць є частиною злагодженої бойової одиниці. Спецпризначенець має володіти високим рівнем комунікативних навичок, довірою до побратимів і здатністю ефективно взаємодіяти в стресових умовах.

Когнітивна гнучкість і тактичне мислення – здатність адаптуватися до нової інформації, змінювати стратегії поведінки залежно від умов, мислити асиметрично та знаходити нестандартні рішення – надзвичайно важливі для виживання та успіху операції.

Підвищена стресостійкість – спецпризначенці часто діють у ситуаціях підвищеного ризику, дефіциту часу, інформації та ресурсів. Вміння знижувати внутрішню напругу, ефективно справлятися з психотравмуючими чинниками і зберігати боєздатність – ключова ознака професіонала.

Моральна зрілість і патріотизм – лояльність до держави, усвідомлення цінності власної місії, здатність діяти в межах норм моралі навіть у жорстких умовах війни формують внутрішній стрижень бійця, що є основою його психологічної витривалості.

Високий рівень самопізнання – Боєць повинен добре знати свої сильні й слабкі сторони, розуміти межі власних можливостей, щоб ефективно розподіляти зусилля та уникати психологічного вигорання. Самоаналіз, рефлексія, готовність до психологічної саморегуляції є критично важливими для довготривалого функціонування у сфері спеціальних операцій.

Боєць спеціального призначення – це універсальний воїн, який володіє фізичною, психологічною та стратегічною майстерністю. Його мета –

виконувати найскладніші місії з максимальною ефективністю. Вони – не просто солдати, а еліта військових підрозділів, яка проходить найжорсткіше загартування.

Принципи ССО – це шлях воїна, де тиша говорить голосніше за слова, а честь веде крізь тінь до світла.

Основні моральні принципи, які необхідно формувати у бійців спеціального призначення під час підготовки в ВВНЗ. Ці принципи лежать в основі поведінки бійця. Чесність означає правдивість у всіх ситуаціях, незалежно від обставин. Вона проявляється у взаємодії з побратимами, командирами та суспільством. Бійці повинні завжди говорити правду та діяти справедливо, навіть коли це може бути важко або не вигідно.

Чесність. Усвідомлення власної відповідальності за свої дії та дотримання морального кодексу воїна. Вона означає, що борець не використовує підступність або нечесні методи, навіть у критичних ситуаціях. Для спецпризначенця честь – це не просто слово, а внутрішнє керівництво, яке змушує завжди діяти з гідністю. Саме честь формує особистість високої касты, вона лежить у основі розуміння військової справи, як це зазначається у «NATO Handbook on Military Ethics» [7, с. 32].

Самопожертва. Бути спецпризначенцем означає готовність пожертвувати власними інтересами заради спільної мети. Це проявляється у багатьох аспектах – від фізичних випробувань до бойових ситуацій. Самопожертва означає, що борець готовий ризикувати собою заради товаришів, успішного виконання операції або безпеки цивільного населення. Ця моральна цінність не формується миттєво. Вона виховується протягом тривалого часу, коли борець вчиться ставити командні інтереси вище особистих. Це вимагає не лише відваги, але й глибокого усвідомлення свого призначення.

Дисципліна. Без залізної дисципліни бійці спеціального призначення не змогли б виконувати свої складні завдання. Дисципліна – це здатність діяти злагоджено та без зволікань, навіть у критичних умовах. Вона охоплює не лише підпорядкування наказам, а й внутрішню мотивацію до самоконтролю та організованості. Дисциплінований борець завжди підтримує бойову готовність, дотримується режиму тренувань і знає, що його особиста відповідальність впливає на результат всієї команди. Він не дозволяє емоціям чи особистим бажанням впливати на рішення, адже розуміє, що дисципліна – це запорука ефективності та виживання.

Мужність у спецпризначенців – це не лише здатність витримати фізичні випробування або не злякатися ворога. Це глибша якість, що включає моральну силу духу. Мужній борець здатний діяти навіть у ситуаціях, коли все здається безнадійним. Вона проявляється у здатності приймати важкі рішення, йти вперед попри небезпеку та контролювати свій страх. Мужність – це також готовність протистояти труднощам не лише в бою, а й у житті, приймати відповідальність за свої вчинки і залишатися морально сильним навіть у найскладніших ситуаціях.

Братерство. Без глибокої взаємної довіри та підтримки неможлива робота бійців у спеціальних підрозділах. Братерство – це більше, ніж просто дружба; це нерозривний зв'язок між побратимами, які разом проходять через найважчі випробування. Кожен борець знає, що його життя залежить від товариша, так само як життя товариша залежить від нього. Це формує міцний бойовий дух, коли кожен член команди готовий пожертвувати собою заради інших. Братерство проявляється не лише у бою, а й у щоденному житті – підтримка, взаємоповага та допомога є основою взаємодії між військовими.

Відповідальність спецпризначенця – це глибоке розуміння наслідків своїх дій. Він усвідомлює, що кожне рішення може вплинути на життя товаришів, успіх місії та навіть безпеку мирного населення. Це якість, яка вимагає здатності оцінювати ситуацію, не діяти імпульсивно та завжди думати наперед. Бійці повинні бути готовими брати відповідальність не тільки за свої дії, але й за дії команди, адже їхня робота часто залежить від спільних рішень. Відповідальність – це те, що відрізняє справжнього професіонала від звичайного бійця.

Підготовка ССО – це шлях мовчазних героїв, що проходять крізь вогонь, воду й темряву.

Ці моральні цінності не просто нав'язуються спецпризначенцям – вони формуються через їхній досвід, тренування, життєві виклики та випробування. Саме вони роблять цих бійців не лише вправними військовими, а справжніми захисниками з незламним духом. Формування моральних цінностей бійців спеціального призначення – це тривалий і багаторівневий процес, що відбувається поступово протягом навчання, тренувань і здобуття реального бойового досвіду. На думку авторів, він включає чотири етапи, з урахуванням психологічної підготовки, фізичного випробування та професійного загартування. Ось детальний розбір цього процесу:

Перший етап підготовки майбутніх бійців Сил спеціальних операцій є фундаментальним періодом, під час якого закладаються основи їхнього характеру, формуються ключові моральні цінності, дисципліна та навички ефективної командної роботи. Уже з перших днів новобранці проходять курс базової військової підготовки, де отримують базові знання про честь, відданість обов'язку та особисту відповідальність. Водночас запроваджується суворий дисциплінарний режим, що передбачає неухильне дотримання розпорядку дня, беззаперечне виконання наказів і розвиток здатності до самоконтролю. Особлива увага приділяється формуванню колективного духу та братерства, адже саме в командній взаємодії новобранці починають усвідомлювати взаємну залежність і відповідальність один за одного. Паралельно з моральною складовою триває фізична й психологічна перевірка. Виснажливі тренування спрямовані на розвиток витривалості та готовності до самопожертви, оскільки новобранці постійно стикаються з граничними фізичними навантаженнями, дискомфортом, болем і втомою. Їх навчають усвідомлювати, що особиста слабкість може стати загрозою не лише для них самих, а й для всієї команди. Таким чином, поступово формується відчуття

відповідальності за власні вчинки та їхній вплив на колектив. На завершення першого етапу підготовки новобранцям надають можливість проявити лідерські якості: вони отримують завдання з управління малими групами під час тренувань, що вчить самостійності у прийнятті рішень та відповідальності за колектив. Паралельно з практикою викладаються основи військової етики, розглядаються реальні приклади героїзму, честі та самопожертви, а психологічне тестування дозволяє перевірити здатність новобранців зберігати емоційну стійкість і самовладання у стресових ситуаціях.

Другий етап підготовки є етапом, на якому основний акцент робиться на подальшому зміцненні дисципліни, розвитку моральної стійкості, формуванні глибокого відчуття бойового братерства та усвідомлення військової честі. Бійці проходять інтенсивні тренування у максимально наближених до реальних бойових умовах. Систематично застосовуються стресові випробування, під час яких військовослужбовці діють в умовах фізичного та психологічного виснаження – зокрема, за низьких чи надзвичайно високих температур, дефіциту води та їжі. Такі ситуації нерідко призводять до перших конфліктів у колективі, проте саме завдяки взаємній підтримці, згуртованості та відчуттю братерства ці труднощі долаються. Паралельно розвивається здатність контролювати емоції, уникати паніки та діяти раціонально навіть за найскладніших обставин, що відповідає підходам, наведеним у «In Extremis Leadership» Кольдіца [8, с. 117]. Значну частину другого етапу підготовки займають перші бойові навчання, які максимально імітують реальні ситуації, що змушує бійців ухвалювати миттєві рішення у стресових умовах. Саме тут формується усвідомлення цінності самопожертви, коли заради порятунку товариша чи успішного виконання завдання доводиться ризикувати власним життям. На цьому етапі активно зміцнюється відповідальність кожного – кожен борець чітко розуміє, що його вибір і дії безпосередньо впливають на безпеку та виживання всієї групи. Завершальним компонентом другого року є тренування, спрямовані на вдосконалення командної роботи та розвиток лідерських якостей. Проведення складних групових місій з чітким розподілом ролей вимагає максимальної злагодженості, адже відповідальність за успіх або провал операції лежить не на окремих особах, а на всьому колективі. В таких умовах особливо помітно проявляються лідери – найбільш психологічно стійкі та відповідальні бійці, здатні приймати рішення та вести за собою інших.

Третій етап підготовки є критичним етапом, спрямованим на остаточне закріплення морально-етичних принципів та загартування характеру військовослужбовця через участь у складних навчальних місіях, максимально наближених до реалій бойових дій. Під час цих навчань бійці стикаються з високим рівнем ризику, що моделює реальні загрози, з якими вони можуть зіткнутися у майбутньому. Такі випробування слугують не лише перевіркою професійних навичок, а й загартуванням внутрішньої стійкості, мужності та готовності діяти в умовах підвищеного психологічного тиску. Саме на цьому етапі військовослужбовці поглиблюють розуміння понять честі, обов'язку та особистої відповідальності. Підготовка супроводжується посиленими вимогами

до дисципліни – кожен крок, кожне рішення повинні бути виваженими, адже помилка у реальних умовах може коштувати життя. Під час навчальних ситуацій бійці також стикаються з моральними дилемами та психологічними викликами, зокрема, моделюються сценарії, пов'язані з людськими втратами та цивільним населенням. Це дозволяє формувати емоційну стійкість, переосмислити військову етику та моральну відповідальність. Відбувається глибоке усвідомлення того, що справжня сила полягає не лише у фізичній витривалості, а й у здатності залишатися людиною навіть у найважчих обставинах. Окрему увагу приділяють розвитку повного контролю над емоціями – бійців навчають приховувати страх та втому, демонструвати психологічну стійкість. Відпрацьовуються навички холонокровності, стратегічного мислення та нестандартного підходу до вирішення завдань. Саме на цьому етапі поступово проявляються лідерські якості: найстійкіші та найвідповідальніші бійці беруть на себе керівництво групами під час навчальних операцій, готуючись у майбутньому стати командирами реальних бойових підрозділів.

Четвертий етап є завершальним етапом підготовки бійців спеціального призначення, метою якого є остаточне формування висококваліфікованого військовослужбовця зі стійким моральним стрижнем та глибоким усвідомленням своєї ролі у колективі. Саме на цьому етапі відбувається остаточне прийняття бойового кодексу, який стає не лише формальними правилами, а особистим переконанням і способом мислення. Бійці чітко усвідомлюють, що їхнє життя цілком належить службі, а кожне рішення може мати далекосяжні наслідки для товаришів, підрозділу та цивільного населення. Стає нормою повна відданість честі та обов'язку, військова етика перестає сприйматися як зовнішній примус і стає внутрішньою потребою та світоглядною основою. Поступово відбувається глибока внутрішня трансформація – боєць більше не мислить себе як окрему особу, а повністю сприймає себе частиною команди, де колективні цілі стоять вище особистих. Окрему увагу на завершальному етапі приділяють формуванню незламної бойової психіки. Бійців систематично навчають контролювати емоції, зберігати холонокровність у найскладніших ситуаціях та не піддаватися страху чи паніці. Вони повною мірою усвідомлюють відповідальність за життя товаришів і безпеку цивільних осіб. Завдяки психологічній підготовці формується здатність залишатися ефективним та рішучим навіть після найважчих моральних і фізичних випробувань. Четвертий етап також є періодом, коли майбутні спецпризначенці поступово стають прикладом для інших. Ті, хто демонструє високий рівень моральної зрілості, відповідальності та професійної підготовки, отримують можливість передавати свій досвід молодим новобранцям. Кожен з них стає командирам який є прикладом для особового складу, наставникам та інструкторам, формуючи нове покоління воїнів. Братерство, що зароджується у перші дні служби, з цього моменту залишається з бійцями на все життя, адже кожен із них чітко знає: його справжня родина – це побратими, які пройшли з ним через усі випробування підготовки.

Висновки. Формування моральних та етичних цінностей у бійців Сил спеціальних операцій є ключовим компонентом їхньої професійної підготовки, що безпосередньо впливає на ефективність виконання бойових завдань, психологічну стійкість і здатність діяти в умовах невизначеності та загрози життю. Специфіка діяльності спецпризначенців вимагає від них не лише фізичної витривалості та технічної майстерності, а насамперед – глибокого усвідомлення моральної відповідальності, вміння приймати етичні рішення у складних обставинах і залишатися вірними військовому обов'язку навіть у найтяжчих ситуаціях.

Процес формування морального стрижня спецпризначенця є багаторівневим і поетапним – він охоплює не лише навчання у вищих військових навчальних закладах, а й бойові тренування, моделювання кризових ситуацій, психологічну підготовку та роботу з морально-психологічним забезпеченням. Особливу роль у цьому процесі відіграє колективна взаємодія, командний дух, інституційна підтримка та чітка система етичного виховання, адаптована до реалій гібридної війни.

Таким чином, моральні цінності – не абстрактна категорія, а життєво необхідна якість, що забезпечує виживання, згуртованість, лідерство й перемогу українського спецпризначенця у боротьбі за свободу і незалежність держави.

Перспективи розвитку теми. Формування моральних та етичних цінностей у військовослужбовців Сил спеціальних операцій Збройних Сил України є не лише теоретично значущою проблемою, а й практичним завданням національного масштабу, яке безпосередньо впливає на ефективність бойового управління, згуртованість підрозділів та психологічну стійкість бійців. Подальший розвиток цієї теми передбачає розширення наукового й прикладного підходів у кількох ключових напрямках.

По-перше, перспективним є створення та впровадження авторських навчально-методичних програм у вищих військових навчальних закладах, що інтегруватимуть морально-етичну підготовку в усі етапи формування спецпризначенця – від початкової фази служби до лідерських командних посад. Такі програми повинні ґрунтуватися не лише на дисциплінарному підході, а й на розвитку особистісної відповідальності, гідності та внутрішньої етичної мотивації.

По-друге, актуальним є емпіричне вивчення динаміки розвитку моральних цінностей у спецпризначенців на різних етапах підготовки та служби. Це дозволить ідентифікувати найбільш ефективні педагогічні, психологічні та соціальні чинники, що впливають на становлення морального стрижня бійця. Проведення якісних і кількісних досліджень сприятиме вдосконаленню підходів до військово-етичного виховання.

По-третє, необхідним є впровадження інструментів розвитку емоційного інтелекту (EI), що сприятимуть формуванню здатності до саморефлексії, контролю над емоціями та прийняття етичних рішень у критичних ситуаціях. Програми EI-тренінгів, підтверджені результатами досліджень спеціальних

підрозділів Австралії, демонструють зниження рівня стресу, покращення поведінкових реакцій і підвищення бойової ефективності, що робить їх релевантними для українських реалій.

Також важливим напрямом подальших досліджень є порівняльний аналіз міжнародного досвіду формування військової етики у підрозділах спеціального призначення таких країн, як США, Ізраїль, Австралія, Франція. Вивчення програм JSOU, NATO Military Ethics Handbook та інших міжнародних ініціатив дозволить адаптувати найкращі практики до потреб та умов української армії, з урахуванням ментальних, культурних і нормативно-правових особливостей.

Не менш актуальним є створення системи морально-психологічної реабілітації бійців ССО після участі у бойових діях. Така система має забезпечувати не лише психологічне відновлення, а й збереження морального стрижня, здатності до лідерства та подальшої менторської роботи з молодим поколінням спецпризначенців.

Окремого значення набуває вивчення взаємозв'язку між морально-етичними якостями та ефективністю управління. Це передбачає дослідження впливу моральної зрілості офіцера на рівень довіри в підрозділі, здатність до ухвалення зважених рішень у кризових ситуаціях та підтримання бойового духу в умовах невизначеності й загроз.

Таким чином, перспектива подальшого розвитку теми охоплює широке коло завдань – від методичного й психолого-педагогічного забезпечення до системного реформування підходів до морального лідерства у Збройних Силах України. Її реалізація дасть змогу не лише підвищити бойову ефективність ССО, а й сформувати новий тип українського воїна – морально зрілого, психологічно стійкого та вірного своєму обов'язку захисника держави.

Використана література:

1. Воєнна доктрина України : затверджено Указом Президента України від 24.03.2021 № 121/2021. *Офіційний вісник Президента України*. 2021. № 7. С. 24-35.
2. Барабан П. М., Мельник Ю. В. Психологічна підготовка військовослужбовців : навч. посібник Київ : НАВСУ, 2019. 212 с.
3. Збірник нормативно-правових документів щодо діяльності Сил спеціальних операцій Збройних Сил України. Київ : МО України, 2022. 184 с.
4. Марченко В. І. Етика та мораль у військовій справі : навч. посібник. Львів : Армія України, 2020. 168 с.
5. Сидоренко О. Б. Формування морально-психологічної стійкості військовослужбовців в умовах сучасних загроз. *Військово-науковий вісник*. 2021. № 2. С. 57-63.
6. Field Manual 3-05.20. Special Forces Operations. Washington : Headquarters, Department of the Army, 2020. 156 p.
7. NATO Handbook on Military Ethics / NATO Standardization Office. Brussels, 2020. 134 p.
8. Kolditz T. In Extremis Leadership: Leading As If Your Life Depended On It. San Francisco : Jossey-Bass, 2018. 234 p.
9. Сміт А., Каптеп Л. Emotional Intelligence Training and Stress Resilience in Australian Special Forces: A Comparative Study. *Australian Defence Psychology Journal*. 2023. Т. 18, № 2. С. 112-129.

References:

1. Voienna doktryna Ukrainy : zatverdzheno Ukazom Prezydenta Ukrainy vid 24.03.2021 № 121/2021 [Military Doctrine of Ukraine : approved by Decree of the President of Ukraine dated March 24, 2021 № 121/2021]. (2021). *Ofitsiyni visnyk Prezydenta Ukrainy*. № 7. S. 24-35 [in Ukrainian].
2. Baraban P. M., Melnyk Yu. V. (2019). *Psykhologichna pidhotovka viiskovosluzhbovtiv* [Psychological training of military personnel] : navch. posib. Kyiv : NAVSU. 212 s. [in Ukrainian].
3. Zbirnyk normatyvno-pravovykh dokumentiv shchodo diialnosti Syl spetsialnykh operatsii Zbroinykh Syl Ukrainy [Collection of regulatory documents on the activities of the Special Operations Forces of the Armed Forces of Ukraine]. (2022). Kyiv : MO Ukrainy. 184 s. [in Ukrainian].
4. Marchenko V. I. (2020). *Etyka ta moral u viiskovii spravi* [Ethics and morality in military affairs] : navch. posibnyk Lviv : Armiia Ukrainy. 168 s. [in Ukrainian].
5. Sydorenko O. B. (2021). Formuvannia moralno-psykhologichnoi stiikosti viiskovosluzhbovtiv v umovakh suchasnykh zahroz [Formation of moral and psychological resilience of military personnel in the face of modern threats]. *Viiskovo-naukovy visnyk*. № 2. S. 57-63 [in Ukrainian].
6. Field Manual 3-05.20. (2020). *Special Forces Operations*. Washington : Headquarters, Department of the Army. 156 p. [in English].
7. NATO Handbook on Military Ethics (2020) / NATO Standardization Office. Brussels. 134 p. [in English].
8. Kolditz T. (2018). In *Extremis Leadership: Leading As If Your Life Depended On It*. San Francisco : Jossey-Bass. 234 p. [in English].
9. Smit A., Karter L. (2023). Emotional Intelligence Training and Stress Resilience in Australian Special Forces: A Comparative Study. *Australian Defence Psychology Journal*. T. 18, № 2. S. 112-129 [in English].

T. OSTAPCHUK, O. HIBALO, M. AKRAMOV. Moral and Ethical Values in Special Operations Forces Personnel.

The Special Operations Forces of the Armed Forces of Ukraine are not just an elite military formation, but a structure that embodies the modern philosophy of warfare: asymmetric, high-tech, morally motivated. The basis of the combat capability of such units is not only physical endurance or technical perfection, but also a high level of moral awareness. That is why the training of SSO personnel involves systematic work on the formation of moral and ethical guidelines, which is consistent with the provisions of military ethics.

Pe article highlights the issue of developing moral and ethical values among servicemen of the Special Operations Forces (SOF) of the Armed Forces of Ukraine as a key factor in their professional training and combat effectiveness. The authors emphasize that successful execution of special-purpose missions is impossible without a high level of moral maturity, willpower, responsibility, self-discipline, and the capacity for self-sacrifice. The publication provides a systematic analysis of the moral qualities that must be purposefully cultivated in future special forces operatives, including honor, integrity, brotherhood, patriotism, accountability, and moral resilience.

The article describes a multi-level model of ethical orientation formation, implemented through several stages of SOF training – from the initial course to combat exercises simulating real wartime conditions. Particular attention is paid to the psychological, pedagogical, and legal aspects of the training process, as well as the role of commanders, chaplains, and officers of moral and psychological support. The significance of moral decision-making in crisis situations is revealed, and the necessity of combining military proficiency with ethical principles of conduct is underscored. The material is based on both national and international experiences in developing military ethics within special operations structures.

Keywords: SOF, moral values, ethical training, self-discipline, honor, self-sacrifice, psychological resilience, military leadership.